

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 2, p. 203-221, February 2013

**MEHMET ESAT PAŞA'NIN ÇANAKKALE CEPHESİ ŞİMAL
GRUBU TAHRİRAT VE TELEFON GÖRÜŞMELERİ
(02-20 TEMMUZ 1915)***

*THE TELEPHONE NEGOTIATIONS AND CORRESPONDS OF ESAD PASHA
WHO WAS THE COMMANDER OF THE NORTHERN GROUP AT
ÇANAKKALE FRONT (02-20 JULY 1915)*

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BIYIKLI

Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye

Abstract

This study is composed of the corresponds and telephone negotiations of Esad Paşa(*Yanyalı*) who was the commander of Northern Group at Dardanelles Wars with Ministry of Defense, commanders and the political parties from the front line between 02-20 July 1915.

In the meantime, Mehmet Esat Pasha, as Commander of the Northern Group, was making a strong defense against the enemy attacks. Esat Pasha met the attacks of British and French troops under difficult circumstances during the months of June and July and he repulsed the attack.

42 records of manuscript corresponds and telephone negotiations are very important in terms giving significant informations regarding the atmosphere of Turkish soldiers, their condition of arms, cannons, cannon balls, the amount of that arms, especially the nature of cannons they had, the

* Yeniden gözden geçirilmiş bu makale, 3. Uluslararası Gelibolu Sempozyumu (20-21 Nisan 2012, İstanbul)'da tebliğ olarak sunulmuştur.

insufficiency of arms felt in the front at Dardanelles Land Wars. Furthermore, the negotiations and corresponds are important because its nature giving information related to how the cannon balls should be used in a convenient way.

The information and data reflected by Mehmet Esat Pasha's correspondence is important in terms of understanding the difficult situation experienced by the soldiers during the Gallipoli Campaign. In addition, the information provided by Mehmet Esat Pasha's correspondence causes a better understanding of the front war in Gallipoli wars. At the same time, the correspondences are important in order to identify the role of Mehmet Esat Pasha.

Handwritten missive and call phone's records on a counterfoil pages emerged in Mustafa Yeşil's Private Archive of Department of Rare Books in Mustafa Yeşil Library of Kütahya Municipality. The records of Manuscript Books appear to be written by using a pencil under facade conditions.

Key words: Esad Pasha, Dardanelles War, Dardanelles Land Wars, corresponds.

Öz

Bu inceleme, Çanakkale Savaşları'nda Şimal (Kuzey) Grubu Kumandanı olan Mehmet Esad Paşa'nın (Yanyalı), 02-20 Temmuz 1915 tarihleri arasında, cepheden Harbiye Nezareti, kumandanlıklar ve fırkalarla yaptığı yazışmalar ve telefon görüşmelerinden oluşmaktadır.

Bu sırada Mehmet Esat Paşa, Arıburnu Kuzey Grubu Komutanı olarak, düşmanın kuvvetli saldırılarına karşı savunma yapmakta idi. Esat Paşa, Haziran ve Temmuz aylarında İngiliz ve Fransız birliklerinin Arıburnu'na yaptıkları taarruzlar karşısında zor şartlar altında düşmanı karşılamış ve geri püskürtmüştü.

42 adet el yazmasından oluşan tahrirat ve telefon görüşmesi kayıtları, Çanakkale Kara Savaşları'nda Türk askerinin cephelerdeki atmosferi, top, top mermisi yokluğu ve ihtiyacı, özellikle ellerindeki topların mahiyeti, cephede çekilen cephe sıkıntısı ve düşmanın yoğun ateşi karşısında eldeki cephanenin, özellikle top mermilerinin ne derece tasarruflu kullanılması gerektiği hakkında verdiği bilgiler açısından önem taşımaktadır.

Mehmet Esat Paşa'nın yazışmalarının yansıttığı bu bilgiler ve veriler, aynı zamanda Çanakkale Savaşları sırasında Mehmetçiğin yaşadığı zor durumun ve Çanakkale cephe ve mevzi savaşlarının daha iyi anlaşılması hakkında verdiği bilgiler yanında Mehmet Esat Paşa'nın Çanakkale Kara Savaşları'ndaki rolünün daha iyi bilinmesi açısından önem arz etmektedir.

Bir koçanın sayfalarına el yazısıyla yazılmış olan tahrirat ve telefon görüşmesi kayıtları, Kütahya Belediyesi Mustafa Yeşil Kütüphanesi'nde

Nadir Eserler Bölümü'nde Mustafa Yeşil'in özel arşivinde ortaya çıktı. Yazma Eserler Defteri'nde kayıt altına alınan kayıtların, cephe şartlarında kurşun kalem kullanılarak yazıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Esad Paşa, Çanakkale Cephesi, Çanakkale Kara Savaşları, yazışmalar.

GİRİŞ

Şimal(Kuzey) Grubu Kumandanı Mehmet Esat Paşa(*Bülkat*), Yanya Belediye Başkanlarından Mehmet Emin Efendi'nin oğlu olarak, 18 Ekim 1862 yılında Yanya'da doğdu. Taşkent'ten göç etmiş olan köklü bir ailenin çocuğudur. Büyük babası, Yanya Emlâk-i Seniye Nazırı Vehip Efendi, onun babası, Yanya mütesellimi Mehmet Efendi idi. Esat Paşa, aynı zamanda yine Çanakkale Savaşları'nda fiilen yer alan Mehmet Vehip Paşa(*Kaçı*)'nın abisidir.

Mehmet Esat Paşa, 1890 yılında Erkan-ı Harbiye Mektebi'ni birincilikle bitirdi ve kurmay yüzbaşı oldu. Başarısı üzerine okulda öğretim görevlisi olarak bırakıldı. Aynı yıl Almanya'ya gönderildi. Almanya'da dört yıl staj gördü ve askeri görevlerde bulundu. Buradaki başarısı üzerine Temmuz 1893'de Kıdemli Yüzbaşı olarak İstanbul'a döndü. 5 Kasım 1893'de binbaşı oldu. 1894'de Erkan-ı Harbiye'de binbaşı olarak görev aldı. 1895'te rütbesi Yarbaylığa yükseltildi. Osmanlı Ordusu'nu düzenlemekle görevli Müşir Vonder Goltz Paşa'nın yardımcılığına atandı.

Osmanlı-Yunan Savaşı çıkınca 18 Nisan 1897'de Yanya Kolordusu Kurmay Başkanlığı'na atandı. Burada Alasonya Ordusu emrinde gösterdiği başarılarından dolayı 31 Ocak 1898'de rütbesi Miralay(*albay*) rütbesine yükseltildi.

1899'da Harbiye Mektebi'nin ders nazırlığına, daha sonra da kurmay başkanlığına atandı. Harbiye Mektebindeki hizmetlerinden dolayı 27 Kasım 1901'de Mirlivalığa (*tuğgeneral*) ve 17 Ocak 1906'da Ferikliğe (*tümgeneral*) yükseltildi. Mustafa Kemal Bey, Enver Bey, Hafız Hakkı Bey, Ali Fuat Bey, Refet Bey, Kazım Bey(*Karabekir*) ve Yakup Şevki Bey onun öğrencileri arasında yer aldı. 15 Temmuz 1907'de Selanik'teki 3. Ordu Kumandan Yardımcılığı'na tayin oldu. Meşrutiyet'ten sonra, rütbelerin tasfiyesi kanunu gereği, rütbesi Mirlivalığa indirildi.

1909'da Goltz Paşa'nın başkanlığında kurulan Askeri Şura üyeliğine atandı. 1910'da Piyade Dairesi Başkanlığı'na sonra da tümen ve İkinci Kolordu Komutanlığı'na Getirildi. 1911'de Gelibolu'da 5. Fırka (*Nizamiye Tümeni*) kumandanı, çok geçmeden de Tekirdağ'da 2. Kolordu ve 12 Temmuz 1911'de İşkodra Müretteb Kuvvetleri Kumandanı oldu.

İtalya'nın savaş ilan etmesi üzerine 16 Eylül 1911'de Yanya Bağımsız Tümen Kumandanı ve 26 Eylül Balkan Savaşı seferberliğinin ilanı üzerine, 10 Ekim 1911'de

Bağımsız Yanya Kolordusu kumandanı oldu. Yanya Kalesi'nin 16 Şubat 1912'de düşmesine kadar bütün savaşları kardeşi, kale komutanı Vehip Bey ile beraber fedakârane bir şekilde savundu. Balkan Savaşları'nda 5 Mart 1913'e kadar Yanya ve civarını üstün düşman kuvvetlerine karşı savunarak büyük bir kahramanlık gösterdi.

8 Mart 1913'de Yunanlılara esir düştü ve 2 Aralık 1913'e kadar Yunanistan'da esir kaldı. 16 Ocak 1913'de Tekirdağ'da 3. Kolordu Kumandanı ve I. Dünya Savaşı'nda Gelibolu Yarımadasında 3. Kolordu ve Arıburnu Kuzey Grubu Kumandanı oldu. Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in 19. Fırkası, bu kolordunun 3. Tümeninden birini oluşturuyordu.

Esat Paşa, burada, cephe sıkıntılarına rağmen, Çanakkale Boğazı'nın kilidi sayılan Conkbayırı'nı düşman kuvvetlerine karşı büyük fedakârlıklara katlanarak savundu. Çanakkale'deki hizmetlerine ödül olarak da 22 Temmuz 1915'de rütbesi tekrar Ferikliğe(*Korgeneralliğe*) yükseltildi.

Goltz Paşa'nın, Bağdat Komutanlığı'na gitmesi üzerine, Kuzey Grubu Komutanlığı'nı Ali Rıza Paşa'ya devretti ve 3 Kasım'da 1. Ordu Komutanlığı'na atanarak İstanbul'a geldi İstanbul'a üçüncü ziyaretini yapan Alman imparatoru Kayzer 2. Wilhelm'in mihmandarlığı görevinden bulundu. Almanya'nın Doğu ve Batı cephelerini görmek üzere 1917'de Berlin'e gitti ve burada incelemeler yaptı.

Yurda dönünce, 21 Şubat 1918'de Bandırma'da 5. Ordu Kumandanı ve 22 Haziran'da Batum'da 3. Ordu Kumandanı oldu. Daha sonra Askeri Mektepler Umumi Müfettişi ve 2. Ordu Genel Müfettişi oldu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan mütareke durumlarını beğenmediğinden dolayı kendi isteği ile 19 Ekim 1919'da emekliğe ayrıldı. 1920'de Ali Rıza Paşa'dan sonra hükümeti kuran Hulusi Salih Paşa kabinesinde 15 gün Bahriye Nazırlığı yaptı. Milli Mücadele'den sonra mübadele işlerinde görev aldı.

Soyadı Kanunundan sonra "*Bülkat*" soyadını alan Mehmet Esat Paşa, 3 Kasım 1952'de, 90 yaşında İstanbul'da hayatını kaybetti. Kabri, İstanbul Anadolu yakasında Üsküdar Kadıköy arasında bulunan Karacaahmet mezarlığındadır.

Esat Paşa'nın, Harbiye'de okunmak üzere telif ve tercüme ettiği matematik ve geometri üzerine 4 adet eseri vardır. Ayrıca askerlik hatıralarını detaylı olarak ihtiva eden hatıraları mevcuttur. Bunlardan bir bölümü, "*Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları*" adıyla yayımlanmıştır. Bu hatıraların orijinaleri, yeğeni Kazım Taşkent'in elinde bulunduğu ve bundan başka, "*1912-1913 Balkan Harbi*" adlı daktilo halinde bir eseri ve Türk Yunan Harbi'ne dair bir eseri olduğu bilinmektedir.

Çanakkale Savaşları'nda Mehmet Esat Paşa'nın yerine kısaca bakıldığında; 25 Nisan 1915'de İngiliz ve Fransız birliklerinin Seddülbahir Cephesi ve Arıburnu Cephesini açmalarıyla Çanakkale Kara Savaşları başlamış, Haziran ayına kadar süren saldırılar Türk kuvvetleri tarafından püskürtülmüş ve düşmanın geri çekilmesi sağlanmıştı. Bunun üzerine tekrar saldırı kararı alan İtilaf Kuvvetleri'nin Haziran ve

Temmuz ayı boyunca Türk mevzilerini sürekli ateş ve bombardıman altında tutmuş ve Gelibolu'daki savunma hattı iki kısma ayrılmıştı.

Bu sırada Esat Paşa, Arıburnu Kuzey Grubu komutanı, kardeşi Vehip Paşa da Güney Grubu Komutanı olarak düşmanın kuvvetli saldırılarına karşı savunma yapmakta idi. Kuzey Grubu komutanı Esat Paşa, Haziran ve Temmuz aylarında İngiliz ve Fransız birliklerinin Arıburnu'na yaptıkları taarruzlar karşısında zor şartlar altında düşmanı karşıladı ve geri püskürttü.

Bundan sonra Ağustos ayında düşman kuvvetleri Conkbayırı denen mevki üzerine harekete geçti ve burayı ele geçirmek için hazırlıklara başladı. 6 Ağustos'ta başlayan düşman taarruzu Conkbayırı'nı korumakla görevli Esat Paşa emrindeki Türk kuvvetleri tarafından karşılandı ve düşman yenilgiye uğratıldı.

Ağustos sonuna kadar devam eden savaşlar sonunda İtilaf Kuvvetleri, mevki yönünden çok önemli olan Conkbayırı'nı ele geçiremedi ve Çanakkale'den geçerek İstanbul'u işgal etme emelleri suya düştü. Esat Paşa, özellikle Conkbayırı savaşlarında büyük kahramanlık gösterdi.

Balkan Savaşları sırasında Yanya'da gösterdiği savunma ve mücadelesi ve Çanakkale Savaşları'nda büyük kahramanlıklar göstermesi ile dünyaca tanınan Esat Paşa, müttefik düşman kuvvetlerinin Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'u işgal etmesini önleyen üç önemli kumandanandan biri olarak tarihteki yerini aldı.¹

ESAT PAŞA'NIN ÇANAKKALE CEPHESİ TAHRİRAT VE TELEFON GÖRÜŞMELERİ (2-20 TEMMUZ 1915)

Bu makale, Esat Paşa'nın, 02-20 Temmuz 1915 (19 Haziran-7 Temmuz 1331) tarihleri arasında, cepheden Harbiye Nezareti, kumandanlıklar ve fırkalarla yaptığı yazışmaları ve telefon görüşmeleri kayıtlarını ele almaktadır. Kayıtların altında, "Şimal Gurubu Kumandanı" ibaresi yazılmıştır, fakat Esat Paşa'nın adı yazılmamıştır. Söz konusu tarihlerde Şimal Gurubu Kumandanı Esat Paşa olduğundan, bu yazışma ve görüşmelerin ona ait olduğu anlaşılmaktadır.²

Bir koçanın sayfalarına el yazısıyla yazılmış olan bu tahrirat ve telefon görüşmesi kayıtları, Kütahya Belediyesi Mustafa Yeşil Kütüphanesi'nde Nadir Eserler Bölümü'nde Mustafa Yeşil'in özel arşivinde ortaya çıktı. Yazma Eserler Defteri'nde

¹ Bkz.:*Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları*, Haz.: İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 319-321; İhsan Ilgar, *Çanakkale Savaşları 1915*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1982; Mustafa Biyıklı-Hatice Işıldak Kara, "Çanakkale Savaşları'na Fiilen Katılan Türk Generaller ve Savaşta Faaliyetleri", *Osmanlı'nın Son Kilidi Çanakkale*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2010, s. 130, 142.

² Yazışmalardan bazılarının sağ alt köşesinde aynı deftere aynı kalemde derç edilmiş "Hasan" ibaresi kaydolunmuştur.

498 sıra no ile kayıt altına alınan ve içerisinde 42 adet³ olarak yer alan tahrirat ve telefon görüşmesi kayıtlarının, koçanın asıl sayfalarına kurşun kalem kullanılarak yazıldığı görülmektedir.

Şimal Gurubu Kumandanı Esad Paşa'nın cepheden yazıştığı ve görüşmeler yaptığı kumandanlıklar ise şöyledir: Beşinci Ordu Kumandanlığı, Dokuzuncu, Onaltıncı ve Ondokuzuncu fırkaların Anafarta mıntıkası kumandanları, Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı, Harbiye Nezâreti, Beşinci Ordu Menzil Yarma Kumandanlığı, Beşinci ve Ondokuzuncu Fırka Kumandanlıkları, Bahşi Köyünde Havan Bataryası Kumandanlığı, Beşinci Fırka Kumandanlığı, Anafarta Mıntıkası Kumandanlığı, Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı, Ondokuzuncu Fırka Topcu Grubu Kumandanlığı, Ondokuzuncu Fırka Kumandanlığı, Onaltıncı Fırka Kumandanlığı.

ŞİMAL GRUBU KUMANDANLIĞINDA CEPHANE DURUMU: YETERSİZ CEPHANE İLE BÜYÜK SAVAŞ

Yazışmalarda, yok denecek derecede yetersiz bir cephane ile silah bakımından güçlü müttefik düşmana karşı büyük ve başarılı bir savaş verilmesinin mevzi boyutu dikkat çekicidir:

Çanakkale Kara Savaşları'nda 2 Temmuz 1915'te, Şimal Grubu Kumandanlığı altında, top cephanesinin ikmali için fırkalarda her gün şiddetle müracaat olmasına rağmen Kolordu'da ancak dört yüz sandık piyade cephanesi kalmış ve hiçbir adet bomba yoktu.⁴ Bu yüzden cephanesiz kalmamak için düşmanı ara sıra obüs ateşiyle rahatsız etmek şiddetle tavsiye ediliyordu.⁵ 4 Temmuz'da On iki santimetrelik seri ateşli iki obüsün hemen mermileri kullanılamayacak hale gelmişti. Bu toplar için şiddetle tahrip danelerine ihtiyaç duyulmuştur.⁶ Cephane ihtiyacını tedarik etmek için, düşman tarafından atılan mermi parçalarıyla alehusus pirinç ve bakır kısımları, erler vasıtasıyla toplattırılarak İstanbul'a gönderilerek yeniden değerlendiriliyordu.⁷ Gün gelmiş Kollar için cephane verilemiyordu. Bundan dolayı mevcut cephanenin iyi idare edilmesi ve boş cephane sandığı olmadığından fırkada yavaş yavaş tedarik edilmesi talimatı veriliyordu.⁸

Düşmanın büyük hazırlıklarda bulunmalarına karşı, birinci sınıftan bir zırhlıyla bir kruvazör ve torpido geçen muhtelif noktaları devamlı ateş altına almış ve

³ 42 adet yazışmanın tamamının orijinallerini, transkriplerini ve sadeleşmiş şekillerini görmek için bkz.: *Esat Paşa'nın Çanakkale Cephesi Yazışmaları*, Hazırlayan: Mustafa Biyıklı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2011.

⁴ *Beşinci Ordu Erkân-ı Harbiyye Riyâset-i Celîlesi'ne, Tahrîrât*, C. 19.4.[1]331(2 Temmuz 1915).

⁵ *Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât*, t.y.

⁶ *Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât*, 21 Haziran 1331(4Temmuz 1915).

⁷ *Dokuzuncu, Onaltıncı ve Ondokuzuncu fırkaların Anafarta mıntıkası kumandanlarına, Telefon*, 21 Haziran 1331(4Temmuz 1915).

⁸ *Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na, Telefon*, C. 20.4.331, Tahrîrât, 913 ve 914, 21 Haziran 1331(4Temmuz 1915).

kara bataryaları, en ilerideki yerleri şarapnel ateşiyle oldukça hasara uğratmıştı. Düşmanın bir taarruz yapması ihtimaline karşı en büyük faaliyeti gösterecek olan bölük topçusunun düzenli cephanesi dahi yoktu. Birkaç saatlik şiddetli devam edecek muhtemel bir muharebeden sonra bataryaların ekseriyetinin cephanesi kalmayacağı aşikârdı. Bu sebeple, Beşinci Ordu Kumandanlığı'ndan, Şimâl Gurubu'nun mermi ihtiyacı olan sahra ile atım cebel ve on iki santimetrelilik obüsle onbeşlik ve yirmibirlik havanlar için kâfi miktarda merminin ve bin sandık piyade cephanesinin mümkün olan en kısa zamanda Şimâl Grubun'a gönderilmesi isteniyordu.⁹

11 Temmuz'da düşman gemilerinin sahile yaklaşarak serbest ateş etmelerine meydan vermemek için otuz çap uzunluğunda bir adet on iki santimetrelilik top, Kabal Tepe'de münasip ve korunaklı bir yere konmak üzere Dokuzuncu Fırka'ya verilmişti. Söz konusu top elli atımıyla tamamen limana gelmişti. Mantel taburunun hayvanlar ve araçlarıyla hemen nakli ve mermisinin hat safhada azlığı sebebiyle hiçbir atımının lüzumsuz olarak kullanılmaması ve silah atışı zaruri görüldüğü zaman dahi diğer bataryalarla yüzölçümü bulduktan sonra birkaç atımla tesirli üretimine gayret edilmesi önemle tavsiye ediliyordu.¹⁰

Bununla beraber kutuları üzerinde “Kırkağaç Tıpa Fabrikası imalatından, mantel seyyar toplarının milsiz danelerine mahsus çarpışma tıpası” ibaresi bulunan yirmi bir santimetrelilik havanların denk danelerinde kullanılan tıparı, söz konusu mermilerin içindeki çakıl barutu çıkarılarak top barutuyla karıştırıldıktan sonra doldurularak ateşlenmiş ve hemen tamamen denecek derecede yaralanmış bulunduğundan tıparlar iş görmekteydi ancak mermilerin alevlendirme boynu olmadığından çakıl barutu ateşleyecek kadar bir ısı meydana getirememekteydiler.¹¹

Tecrübe edilmek üzere iki obüs topu 12 Temmuz'da Azmakdere'ye götürülmüştü. Ancak o gün tecrübeden bir netice alınması mümkün değildi. Çünkü her iki obüs topunun mermileri olmadığından, Beşinci Ordu Kumandanlığı'ndan her top için yüzer mermiden iki yüz merminin süratli bir şekilde gönderilmesi¹² ve yine aynı şekilde onbeş santimetrelilik Şişhâneli havânlar, düşmana büyük hasarlar vermekte idi. Ancak mevcutları İstanbul'da bulunan söz konusu topların mermilerine şiddetle ihtiyaç vardı ve mümkün olan en hızlı şekilde getirilmesi ve Şimal Grubuna verilmesi istenmekteydi.¹³

⁹ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, t.y..

¹⁰ Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na, Şifre, 28 Haziran 1915 (11 Temmuz 1915).

¹¹ Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne, Şifre, C. 23/24-4-331 (11 Temmuz 1915), Şifre (Bu şifrenin altında, diğer tarih seyrinin aksine, 24 Haziran 1334 tarihi -sehven olabilir- ve “Üçüncü Kolordu Kumandanı” ibaresi yer almaktadır).

¹² Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, 12 Temmuz 1915.

¹³ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, 12 Temmuz 1915.

Fırkaya mensup sahra ve cebel toplarının cephane ihtiyacı daima artmaktaydı. Billhasa iki adet Şinayder sahra bataryasından başka, diğer bataryalarda tahrip danesi yok gibiydi. Düşman siperlerine karşı tek etkili olabilecek olan söz konusu mermiden çok miktarda ve hızlı bir şekilde Şimal Grubuna verilmesi Beşinci Ordu Kumandanlığı'ndan 13 Temmuz'da tekrar tekrar arz ve istirham edilmekteydi.¹⁴

15 Temmuz'a gelindiğinde düşmanın bombardımanı Türk kıtalarını yaralamaktaydı. Bu bombardıman karşısında fırkalarda bomba yetersizdi. Aynı şekilde karşılık vermek üzere bomba atabilmek için her iki fırka üçer yüz bomba talep etmekteydi. Bu ihtiyacı karşılamak için ilk etapta hızlı bir şekilde Beşinci Ordu'dan beş bin bomba gönderilmesi isteniyordu.¹⁵ Aynı gün Akbaş'da Menzil Yarma Kumandanlığı'ndan teslim edilmek üzere, Beşinci Topçu Alayı için bir sandıkta üç adet Şinayder hava baskı tulumbası gelmişti.¹⁶

16 Temmuz'da Kıtalara vermek üzere fırkada bomba kalmamıştı. Beşinci Ordu Kumandanlığı tarafından verilmesi istirham olunan beş bin bombanın hemen aldırılmak üzere verilmesi emrinin icap edenlere tebliği isteniyordu.¹⁷ Özellikle topçu cephanesinin idareli kullanılması gittikçe önem kazanmaktaydı. Kolların cephanesini ikmal için durum müsait değildi. Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'nın elindeki cephanenin iyi idare edilmesi ve muhafazası gerekiyordu. Çünkü düşmanın çıkış ve saldırısının püskürtülmesi için beklemek ve gözlemek gerekiyordu. Yine aynı şekilde sahilden uzak geçen ve çıkış teşebbüsünde bulunmayan düşman gemilerine karşı cephane harcanmasından önemle kaçınılması ve ancak düşmanın saldırısı hâlinde Palamutluk'ta bulunan bataryanın Onaltıncı Topcu Alayı'yla haberleşerek taarruz kıtalarının patlama ateşine alınması, dikkatli ve zamanlı ateş açmanın temini gerekiyordu.¹⁸

Bu günlerde, Şimâl Grubu'na dört adet sahra seri ateşli on buçuk santimetrelik obüs topu verilmişti. Düşman gerilerine sınırın üstünde etki yapmakta olan söz konusu toplar için tahrip danesi sıralı tıpalı şarapnel gerekiyordu. Beşinci Ordu Kumandanlığı'ndan, 17 Temmuz günü bu şarapnelin mümkün olan en hızlı şekilde gönderilmesi talep edilmekteydi.¹⁹

17 Temmuz günü Ağılderesi'nde bulunan cebel bataryasının cephane mevcudu sınırın altında azalmaktaydı. Bu sebeple mecbur haller olmadıkça boş yere düşmanın gerilerinde görülen tek tük askerlere karşı cephane harcanmasından

¹⁴ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Şifre, 13 Temmuz 1915.

¹⁵ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Şifre, 15 Temmuz 1915.

¹⁶ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Telefon, 15 Temmuz 1915.

¹⁷ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na Telefon, 16 Temmuz 1915. (Bu yazışmanın altında "Şimâl Grubu Kumandanı nâmına Erkân-ı Harbiyye Reisi" ibaresi yer almaktadır).

¹⁸ Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na, Şifre, 16 Temmuz 1915.

¹⁹ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, 17 Temmuz 1915. (Bu yazışmanın altında "Hasan" ibaresi yer almaktadır: Topcu Kumandanı Kâim-i Makâm Hasan).

önemle kaçınılması ve batarya mevcudunun bin beş yüz atımdan aşağı bir dereceye indirilmemesi üzerinde önemle duruluyordu.²⁰

Mehmet Esat Paşa'nın başında bulunduğu Şimal Grubu Kumandanlığı'nın, Onaltıncı Fırka Kumandanlığı'yla yaptığı 19 Temmuz 1915 tarihli telefon görüşmesindeki şu ifadeler çok dikkat çekicidir: "Fırkaya mensup topçu bataryalarının cephane mevcudiyetinin sınırın altında azaldığı görülmüştür. Düşmanın ciddi bir hareketi görülmedikçe cephane sarfı katiyen caiz olmayıp bilhassa siperleri tahrip maksadıyla cephane sarfından kaçınılması ve her atılan atımdan bir semere arttırmaya çalışılması çok gereklidir ve her bir batarya için cephane mevcudunun en az bin atım olmak üzere muhafazasına ve düşmanın ciddî bir taarruzuna karşı veya tarafımızdan icra edilecek bir taarruzda kazanılacak başarının temini maksadına harcanmak üzere iyi idare ve muhafaza edilmesi çok önemle tebliğ ve talep olunur".²¹

SONUÇ

Mehmet Esat Paşa'nın yazışmalarından anlaşıldığına göre Çanakkale kara cephesi Kuzey Grubu Komutanlığı'nın yaptığı cephe ve mevzi savaşlarında top cephanesi durumu şöyleydi:

2 Temmuz 1915'te, Şimal Grubu Kumandanlığı altındaki Kolordu'da ancak dört yüz sandık piyade cephanesi kalmıştı ve hiçbir adet bomba kalmamıştı. Düşman, obüs ateşiyle rahatsız edilmeye çalışılıyordu.

4 Temmuz'da On iki santimetrelik seri ateşli obüslerin mermileri kullanılmayacak hale gelmişti. Bazen Kollar için cephane verilemiyordu. Birinci sınıftan bir zırhlıya bir kruvazör ve torpido ile düşman devamlı ateş altına tutulabilmiş ve kara bataryaları şarapnel ateşi düşmana oldukça hasar verebilmişti. Bölük topçusunun düzenli cephanesi olmadığı anlaşılmaktadır. Bataryaların çoğunun cephanesi kalmayacak bir durum gözükmektedir. Sahra ile atım cebel ve on iki santimetrelik obüsle onbeşlik ve yirmibirlik havanlar için mermi ihtiyacı hat safhada idi.

11 Temmuz'da otuz çap uzunluğunda bir adet on iki santimetrelik elli atımlık bir top, Kabal Tepe'de Dokuzuncu Fırka'ya verilmişti. Ancak mermisi hat safhada azdı. Yirmi bir santimetrelik seyfar havan toplarının mermileri dahi yoktu.

²⁰ Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Telefon, 17 Temmuz 1915.

²¹ Onaltıncı Fırka Kumandanlığı'na, Telefon, 19 Temmuz 1915.

12 Temmuz'da iki obüs topu Azmakdere'ye götürülmüştü. Ancak mermileri yoktu. Onbeş santimetrelik havânlar, düşmana büyük hasarlar vermekte idi. Bunların da mermilerine şiddetle ihtiyaç vardı. İki adet Şinayder sahra bataryasından başka, diğer bataryalarda tahrip danesi yok gibiydi.

15 Temmuz'a gelindiğinde fırkalarda bomba yetersizdi. Akbaş'da Menzil Yarma Kumandanlığı'ndan teslim edilmek üzere, Beşinci Topçu Alayı için bir sandıkta üç adet Şinayder hava baskı tulumbası gelebilmişti.

16 Temmuz'da Kıtalara vermek üzere fırkada bomba kalmamıştı. Kolların cephanesini ikmal için durum müsait değildi. Palamutluk'ta bir batarya mevcuttu. Şimâl Grubu'na dört adet sahra seri ateşli on buçuk santimetrelik obüs topu verilmişti. Söz konusu topların tahrip danesi sıralı tıpalı şarapneli yoktu.

17 Temmuz'da Ağılderesi'nde bir cebel bataryası vardı. Ancak cephane mevcudu sınırın altına düşme tehlikesi vardı.

19 Temmuz 1915'de Fırkaya mensup topçu bataryalarının cephane mevcudiyeti sınırın altında azalmıştı.

Yazışmalardan anlaşıldığı üzere savaş esnasında cephelerde sözü geçen topların cins ve neveleri şunlardır: Gerek Bulgar Harbi esnasında, gerek bu muharebenin başlangıcından beri çok kullanımından yivleri aşınmış ve hemen kullanılamaz bir hâle gelmiş toplar, onbeşlik ve yirmibirlik havan topları, on iki santimetrelik seri ateşli obüsler, sahra topları, Şinâyder sahrâ topları, cebel topu, sahte toplar ve toplar için şiddetle ihtiyaç duyulan tahrîb dâneleri, akıllı tahrîb dâneleri.

Namlu uzunluğu/namlu çapı oranı 20'den küçük silahlar havan, 20 ile 30 arası olanlar obüs, 30'dan büyük olanlar top olarak adlandırılmaktaydı. Havanlar, tek barut hakkı kullanırken obüs ve toplar farklı barut hakları kullanmakta, obüslerde 45 dereceden büyük açılarda farklı barut miktarlarıyla yapılan atışlar, aynı noktaya düşürülebilmekteyken, toplarda bu mümkün olmamaktaydı.

Mehmet Esat Paşa'nın yazışmalarının yansıttığı bu bilgiler ve veriler, Çanakkale Kara Savaşları'nda Mehmetçiğin cepheler ve mevzilerdeki yaşadıkları atmosfer, Türk askeri fırkalarının cephane durumu, kullandığı top, top mermisi miktarı ve ihtiyacı, özellikle ellerindeki topların mahiyeti, cephede çekilen cephane sıkıntısı ve düşmanın yoğun ateşi karşısında eldeki cephanenin, özellikle top mermilerinin ne derece tasarruflu kullanılması gerektiği hakkında az çok bizi bilgilendirmiştir. Aynı zamanda Çanakkale Savaşları sırasında Mehmetçiğin yaşadığı zor durumun ve Çanakkale cephe ve mevzi savaşları hakkında verdiği bilgiler yanında Mehmet Esat Paşa'nın Çanakkale Kara Savaşları'ndaki rolünün daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Şimal Gurubu Kumandanı Tahrirat ve Telefon Görüşmeleri, Mustafa Yeşil Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, Mustafa Yeşil Özel Arşivi, Yazma Eserler, No: 498, Kütahya:

Beşinci Ordu Erkân-ı Harbiyye Riyâset-i Celîlesi'ne, Tahrîrât, C. 19.4.[1]331(2 Temmuz 1915).

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, t.y.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, 21 Haziran 1331(4Temmuz 1915).

Dokuzuncu, Onaltıncı ve Ondokuzuncu fırkaların Anafarta mıntıkası kumandanlarına, Telefon, 21 Haziran 1331(4Temmuz 1915)..

Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na, Telefon, C. 20.4.331, Tahrîrât, 913 ve 914, 21 Haziran 1331(4Temmuz 1915).

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, t.y..

Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na, Şifre, 28 Haziran 1915 (11Temmuz 1915).

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne, Şifre, C. 23/24.04.1331 (11Temmuz 1915).

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, 12 Temmuz 1915.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, 12 Temmuz 1915.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Şifre, 13 Temmuz 1915.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Şifre, 15 Temmuz 1915.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Telefon, 15 Temmuz 1915.

Dokuzuncu Fırka Kumandanlığı'na, Şifre, 16 Temmuz 1915.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na Telefon, 16 Temmuz 1915.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Tahrîrât, 17 Temmuz 1915.

Beşinci Ordu Kumandanlığı'na, Telefon, 17 Temmuz 1915.

Onaltıncı Fırka Kumandanlığı'na, Telefon, 19 Temmuz 1915.

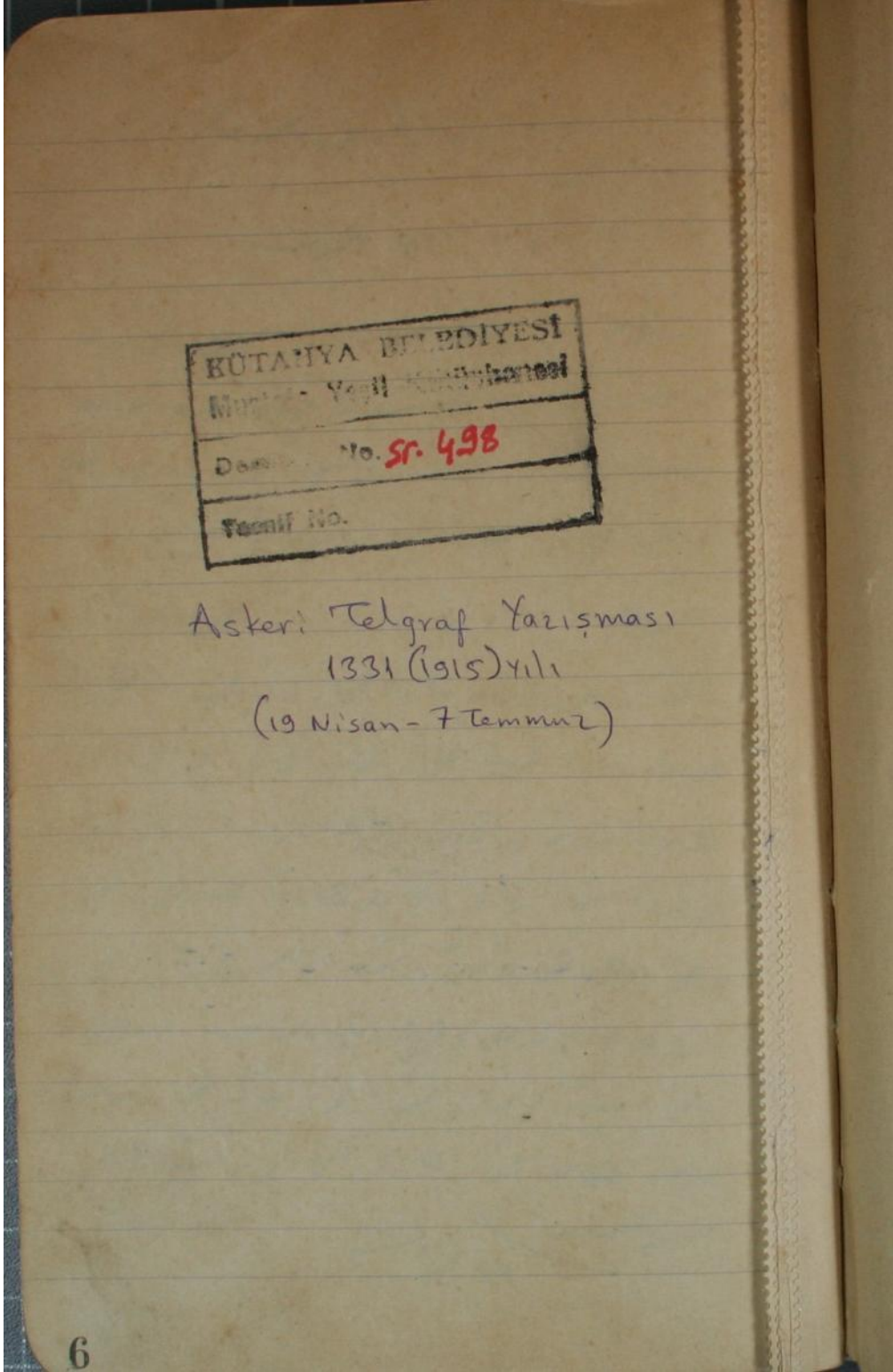
Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, Haz.: İhsan Ilgar, Nurer Uğurlu, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.

BIYIKLI, Mustafa - İŞILDAK KARA, Hatice, "Çanakkale Savaşları'na Fiilen Katılan Türk Generaller ve Savaştaki Faaliyetleri", *Osmanlı'nın Son Kilidi Çanakkale*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2010, s. 130,142.

Esat Paşa'nın Çanakkale Cephesi Yazışmaları, Hazırlayan: Mustafa Bıyıklı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2011.

ILGAR, İhsan, *Çanakkale Savaşları 1915*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1982.

EKLER: Defter ve Yazışmalardan örnekler:

سفری اردو ایطامه صحرای کنته

محررین

۲ - ۱۹ - ۴ - ۲۲۱ تلفظ

اردو امر در لکوی عجم - ایتمه سما خوردند منزل
مراعت ادنیاسته الله شفاه اولم ربه خود امر اولنا
تالیفات اردو سما پیدا در مسی المرد اردو کزنده
قوللن مواضرا عورت ایدر امر در رشت

سردک برای لونه لغات ایله اردو سما خوردند
احمد در صورت عجمه سیاره عجمه ر قالمسه - دهج عجمه
بریا برفه طوب عجمه سب الحامی ایتمه فرقه اردو
هر لونه سندم مراعت و قرحه ملکن در اردو النکی
فرقه و النامه بر عجمه و تقری لغا تقدم صله عجم
و عجمه قوللن لونه صلا برفه برفه ایتمه
اشتر عام اد لکین و عجمه ایلی سب عجمه سیاره عجمه
سب لکینه بریا و فعله ادلاء طوب عجمه سب
سرکت اعطاس ایتمه ایجا - ایتمه امر داستاری
سما خوردند

۲۲۱
۱۹

عقدہ محض فرد قرصانہ

تفصیلاً

ع - ۲۰ - ۶ - ۷۷۱ - ۷۷۱ - ۹۱۲ و ۹۱۶

۱- قہلا کر سہیلک جہا - در بدم صکر

مور دینک مسدا دارہ لادند

۲ - تہی جہا - سہیلک اولی لید - فردہ تدوم

رہوردن تہی مصلد

کمال خود لہو جہا

۷۷۱

بشماری از روز قوتی در آنجا

نصف

مدرسه و اجتماع اولادینا در روز و غرض بنسب
صورت و صل طرفین است اجتماع اجتماع دایما
ترا بر آنجا در مایه و ~~توجه~~ ~~توجه~~ ~~توجه~~
مدرسه است که در آنجا در مایه و ~~توجه~~ ~~توجه~~ ~~توجه~~
مکتب را در آنجا در مایه و ~~توجه~~ ~~توجه~~ ~~توجه~~
ناترین کار در آنجا در مایه و ~~توجه~~ ~~توجه~~ ~~توجه~~
مکتب در مایه و ~~توجه~~ ~~توجه~~ ~~توجه~~
مکتب در مایه و ~~توجه~~ ~~توجه~~ ~~توجه~~
مکتب در مایه و ~~توجه~~ ~~توجه~~ ~~توجه~~

اولاد / ۴۲۱ / سوال عمومی در مایه

